

Jüri Talvet Juhan Liivi radadel

Tanar Kirs

Teesid: Käesolev uurimus põhineb Jüri Talveti juubeliüritusel peetud ettekandel ning keskendub profesori Liivi-alase tegevuse käsitlemisele. Artiklis tutvustan Talveti Liivi-tõlgenduse uudseid ja vähemärgatud detaile, mis kajastuvad tema koostatud Liivi luule väljaannetes ja nendega ühenduses olevates kriitilistes käsitlustes. Siinjuures tahan näidata, et Talvet avaldab Liivi luulet teistsuguses võtmes ja teisendab oluliselt seda normi, mille vahendusel Liivi luulet tänapäeval tuntakse.

Märksõnad: Juhan Liiv, luule, publitseerimine, tekstoloogia, toimetamine, retseptioon

Jüri Talveti Juhan Liivi alase töö tuuma moodustavad põhjalik uurimus „Juhan Liivi luule. Monograafia“ (2012) ja selle raamatu kirjutamisega kõrvu koostatud luuleraamat „Lumi tuiskab, mina laulan“ (2013). Talveti Liivi-tõlgendust on mitmel korral käsitletud (vt Talivee 2013, Kirs 2016). Tema tõlgenduse uudsust ei seostata mitte niivõrd Liivi avaldamise, vaid käsitlemisega: monograafia Juhan Liivi luulest on pälvinud palju tähelepanu, kuid tema koostatud luuleraamatust pole räägitud peaaegu midagi. Usun, et Talveti koostatud Liivi luuleraamat ütleb tema Liivi-tõlgenduse kohta isegi rohkem kui uurimus. Alljärgnevas püüan avada Talveti tõlgendust, lähtudes luuleraamatust „Lumi tuiskab, mina laulan“ (edaspidi LTML).

Mõistmaks, mis on Jüri Talveti töös Liivi luule avaldamisel konkreetselt uut ja olulist, tuleb see kõrvutada eelnevalt tehtuga, käsitleda tema töö peamisi tulemusi varasemate Liivi luule põhiväljaannete taustal. Varasemad kõige ulatuslikumad ja mõjukamad Liivi luule väljaanded on Friedebert Tuglase koostatud „Juhan Liivi luuletuste“ neljas trükk (edaspidi JLL4) aastast 1926 ja Aarne Vinkli koostatud „Sinuga ja sinuta“ (edaspidi SJS) aastast 1989. Kui Tuglase koostatud luulevalimik kajastab Liivi luule pigem minevikku jäänud avaldamispõhimõtteid, siis Vinkli töös on põhistatud need normid, mille alusel tuntakse Liivi luuletekste uuemal ajal. Näitamaks, kuidas Talvet teisendab Liivi luule avaldamise praegust normi, on olulisem luuleraamatu „Lumi tuiskab, mina laulan“ suhestamine just teosega „Sinuga ja sinuta“.

Eritledes Talveti koostatud Liivi luule valikut kõrvu Vinkli tööga, näeme, et see teos vahendab Liivi luulet mõnevõrra teistsugusel moel. Vinkli Liivi-väljaannetest distantseerumine kajastub juba luuleraamatu „Lumi tuiskab, mina laulan“ üldises koostamispõhimõttes. Erinevalt Vinklist ei järjesta Talvet Liivi tekste kronoloogilise põhimõtte, kirjutamis- või ilmumisaaja alusel. Talvet lähtub temaatilisest põhimõttest, nagu varasemalt Tuglaski, kes liigendas Liivi tekstid aine alusel viide rühma: armastus-, isiku-, loodus-, isamaa- ja mõtte- luule (vt Tuglas 1958: 404). Kuid Talvet tõstab eraldi tsükliks esile veel ka selle osa Liivi tekstidest, mis käsitleb luulet ja moodustab autori „esteetilise manifesti“ (Talvet 2013a:

428). Luuleraamat „Lumi tuiskab, mina laulan“ vahendab Liivi luuletusi niisiis kuues tsükliks. Nagu varasemalt Tuglas ja Vinkel, paigutab ka Talvet raamatu lõppu luuletustele lisaks hulga lühemaid enamasti aforistlikus stiilis mõttesalme ehk luulekilde.

Järgnevalt käsitlen luuleraamatut „Lumi tuiskab, mina laulan“ võrdluses luulevalimikuga „Sinuga ja sinuta“ ning vaatlen, milliseid tekste on Talvet trükki toonud ja mis kujul on ta neid avaldanud. Täpsemalt eritlen Talveti koostatud luuleraamatut viiest vaatepunktist: kaardistan selles teoses leiduvaid uusi tekste ja tekstiosi, käsitlen Talveti tekstiparandusi ning osutan luuleraamatust välja jäetud tekstiosadele ning terviktekstidele.

Uued tekstid

Teoses „Lumi tuiskab, mina laulan“ on üle 20 luuletuse, mida raamatus „Sinuga ja sinuta“ ei leidu; lisaks avaldab Talvet hulga uusi luulekilde. Need tekstid on üles nopitud eesti 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse ajakirjandusest, varasematest, Tuglase koostatud Liivi-väljaannetest ja Liivi käsikirjalisest pärandist. Täpsemalt, Talvet toob trükki kolmteist tänapäeva lugejale vähe tuntud luuletust ja hulga luulekilde, mis on varasemalt küll trükkis ilmunud, kuid mida Vinkel oma valikusse ei võtnud; lisaks jõuab trükki üheksa luuletust ja kolm kildu, mida enne Talvetit polegi avaldatud.¹

Tekstivaliku laiendus torkab silma juba luuleraamatu avatsükliks, mis kätkeb peamiselt Liivi varasemaid vähemärgatud luuletusi, nagu „Leidsin“, „Akna all“, „Hommikul“, „Tubli mees“, „Sinu käik“(*), „Ei mina ütelda saa ...“ ja pealkirjata teksti avavärsiga „Häält otsin taga, mis helisend“(*). Ka luuleraamatu järgnevates tsükklites leidub uusi tekste, nagu „Linnuke“(*), pealkirjata luuletus esivärsiga „Räägitakse nii ja nõnda“(*), „Suurel reedel“, „Rebane“(*), ja „Jõulud“. Armastusluule kõrval on kõige enam laiendatud Liivi kriitilist ja naljatlev-ironilist mõtteluule valikut ning raamatu viimase tsükli raames võib nimetada jälle hulga uusi luuletusi: „Taadi õnnistus“², „Ahvid“(*), „Hansuke“, „Minu naisele“(*), „Schopenhauer“(*), „Pott ja potisepp“(*), „Kitse-visnapuu“, „Hääd ja halba“, „Ühele vagale talupojale“, „Halb ja hää pää“. Lõpuks võib osutada veel ka mitmetele lühematele tekstidele, kildudele algsuridatega „Hing on küll igal ühel“(*), „Ära albi luulega“(*), „Tee sina tööd – tee teda!“(*), jt.

Kõigepealt tõstaksin loetletud tekstidest esile luuleraamatu „Lumi tuiskab, mina laulan“ vähetuntud avaluuletust „Leidsin“, mille Talvet on avaldanud käsikirja põhjal (EKLA, f 163,

1 Luuleraamatus „Lumi tuiskab, mina laulan“ ei ilmu need tekstid esmakordselt. Talvet on neid ka juba varasemalt tutvustanud (vt Liiv 2010, Talvet 2012). Talveti leiud, tekstid, mis tema on esmakordselt trükki toonud, on eristatud tärniga (*).

2 Võib ka olla, et selle luuletuse pealkiri on „Taadi õnnetus“ (vt Kivi jt 1999: 41).

m 4: 15, 3) mõnevõrra teistsuguses, paremas redaktsioonis, kui see on ilmunud varasemalt (vt Liiv 1888, 1904, 1911). Luuletuses seisab:

Vaat sammalde vahele vara
on ärgand üks õieke.
Ma leidsin ta õrna ja ara –
külma oli veel kevade.

Veel vaatasin küsides mina,
miks õitses õrn õieke?
Seal nõidus mu südant ta sina,
rind liikus sest laulule.
(LTML: 9.)

Seda luuletust, mille Liiv on kirjutanud oma luuletajatee alguses, on ka Talvet ise kommenteerinud: ta osutab, et selle varajase luuletuse lüürilises põhitoonis ja poeetilises teostuses on tajutavad ehtiivilikud alged, rõhutades eriti luuleteksti lõpuvärsi kujundit (Talvet 2012: 118).

Talvet on avardanud kõige jõulisemalt Liivi mõtterõhulise luule valikut.³ Kuigi tema enda jaoks on loetletud tekstidest üks tähenduslikumaid luuletusi „Schopenhauer“, mida ta peab Liivi filosoofia üheks võtmetekstiks (vt samas, 80), piirdun siinjuures siiski ambitsioonilt tagasihoidlikuma tekstinäitega:

Ära albi luulega,
ära vehkle tuulega.
Tuul võib palavast jahuta.
Luul võib südant lahuta.
(LTML: 423.)

Tekst on juba sellegipoolest huvitav, et Talvet on selle üles noppinud Liivi käsikirjast (EKLA, f 163, m 4: 3, 31) mahakriipsutuste alt (vt Talvet 2012: 212).

3 Tundub, et Liivi mõtterõhuline luule on see valdkond, millega Talvet on oma Liivi-tõlgenduses kõige enam tegelenud. Selle osa Liivi luulest on Talvet avaldanud ka eraldiseisva raamatuna „Oh, elul ikka tera on: Mõttesalmid. „Killud““ (2010). See mõtteluulevalimik on ka Talveti esimene tekstikriitiline Liivi-väljaanne, mille koostamisel ta on toetunud Liivi käsikirjalisele pärandile.

Ilmselt pole loetletud tekstide seas pärle, mis oma tasemelt oleksid võrreldavad Liivi parimate avaldustega. Ent Talveti eesmärgiks on rikastada Liivi tekstide trükivalikut ka selliste luuletustega, mis võib-olla tervikuna pole kõige tugevamad, kuid mille üksikud salmid või värsiread kannavad täpset kujundit või olulist mõtet (samas, 201). Lisaks sellele rõhutab Talvet: „Mõnegi näiliselt lihtsakoelise luuletuse alt aimub varakult seoseid, mis seejärel jätkuvad läbi kogu Liivi luuleloomingu ning üheskoos kujundavadki selle, mida tavatseme nimetada Liivi luule sügavuseks, erilisuseks – liivilikkuseks“ (samas, 115). Niisiis, rohkem tähelepanu võiks pälvida ka sellised tekstid, mis on väljapaistvad mõne oma üksiku väljendusliku ühiku või sisulise üksuse poolest. Luuletekstide avaldamisküpsuse või -vajalikkuse hindamisel ei tuleks lõpuks mööda vaadata ka luuletuste intertekstuaalsetest suhetest, mis võiksid süvendada ja tihendada Liivi luule maailma.

Luuletus „Leidsin“ näib nii oma vormiotsingus kui ka teemaarenduses üsna lihtsakoeline tekst, mis peegeldab justnagu noore luuletaja tundeilma, kus tuntakse end olevat armu- ja loometee hapras alguses, ent siiski tajutakse lootusrikkalt, et kõik on veel ees ja võimalik. Kuid mulle näib, et külma varakevade esimese lillekese kujund on lihtne mitte üldse labases, vaid heas liivilikus mõttes: kuigi siin tekstis ei esine Liivile kõige omasemaid põhikujundi kinnistamisvõtteid, näiteks värsikordust, on lillekese kujund esileastuv. Oma osa on siin juba Liivile omases personifikatsioonis, kuid suurima tõukejõu saab see ilmselt luuletuse kõlalises pinnast. Kuigi lugeja saab aru, et luuletus räägib sinise õiega lillekesest, ei nimetata seda sel kujul kordagi. Selle asemel kasutab Liiv sõna „õieke“ ja selline metonüümia on kujundi mõjuvuse seisukohast oluline, tekitades teise stroofi keskel õrnalt püsiva õ-hääliku voo – „Veel vaatasin küsides mina, / miks õitses õrn õieke? / Seal nõidus mu südant ta sina, / rind liikus sest laulule“, mis kõige selgemalt kujundit kinnistab. Selline eufoonia liidab epiteedi alusega ja muudab õiekese oma olemuses, õrnuses, nähtavaks.

Kujundi „kontuurist“ olulisem aga on tema osutusjõud. Selles luuletuses pole tegemist ainult eneseavastusega, kus looduse kirjeldus on selgelt instrumenteeritud, et selle varjus rääkida millestki muust. Nii on see näiteks luuletuse „Mai hommik“ esistroofis, kus „Kõik linnud hõiskasivad üheskoos / ja kastekullal hiilgas iga roos“ (LTML: 12)... On ilmne, et siin kõneleb lüüriline subjekt esmajoones iseenda tundest, otsides sellele loodusest vaid liialdusena mõjuvaid võrdpilte. Luuletuses „Leidsin“ on loodust, selle liikumist ja olemasolemist haprust nähtud ja mõistatud ning just siin võiks peituda Liivile omase looduse käsitlemise viisi alguspunkt.

Sellest tekstist tõuseb hulk seoseid, mis on kõnekad kogu Liivi luuleloomingu läbivoolus, päris algusest päris lõpuni. Kõige jõulisem paralleel luuletusele „Leidsin“, kus räägitakse külma kevade esimesest õiekese, võiks olla luuletus „Viimne ja esimene“, mis fokuseerib külma sügise viimast lillekest (samas, 216). Lille motiiv laiemalt seostub ligi neljakümne Liivi luuletekstiga. Luuletus „Leidsin“ võis olla Liivile endalegi oluline, sest see on ju luuletaja enda kokkuseatud luuletuskogu käsikirja avatekst, luuletuskogu käsikirja pealkirgi – „Õied ja

okkad“, mille andis samuti Liiv ise, haakub ühelt poolt just selle tekstiga. Mu meelest on luuletus „Leidsin“ Talveti kõige parem lisandus senisele Liivi tekstikorpusele, sest see varajane tekst näitab, et hoolimata Liivi luulekeele taseme ebaühtlusest on tema luule eredate kujundite alged nähtavad juba luuletaja esimesest, 1887. aastast pärinevast käsikirja jäänud värsivihust.

Luuletus „Leidsin“ võib kõige enam mõjuda hoopis oma lõpuvärsiga – „Seal nõidus mu südant ta sina, / rind liikus sest laulule“ –, mis suunab mõtte uuele rajale. Luule kasvab Liivi loomingus teiste ainevaldkondade kõrval omaette teemaks, nagu nähtub ka teisest tsiteeritud tekstist. Luulekild avavärsiga „Ära albi luulega“ on väikestes joontes tekstike, mis on üles ehitatud väga lihtsale võrdlusele luulest ja tuulest. Kuigi iseenesest on huvitav, kuidas Liiv seletab luulet maarahva maailmale omases keeles, oleks ilmselt liialdus rõhutada selle teksti kujundilist külge. Ilmselt poleks aga liialdus tõsta siin esile ideelist suundumust, mis osutab luule, täpsemalt, luuletamise isiklikkusele. Kui Tuglasest peale on tajutud, et luuletamine pole Liivile „mingi esteetiline käsitöö, vaid paratamatu eneseteostus“ (Tuglas 1927: 291), siis luuletekst esivärsiga „Ära albi luulega“ näitab, kui võrd vahetult on Liiv ise selle küsimuse peale mõelnud.

Selles tekstis ilmnev luulekäsitlus seostub otse või kaude paljude Liivi luuletustega. „Luul on tuul – aga tuuleta / läheb maa haisema!“ (LTML: 419), kirjutab luuletaja ühes teises killus, rakendades otse sedasama võrdlusprintsipi. Üheks huvitavaks paralleeliks luulekillule „Ära albi luulega“ võiks olla ka luuletus „Emale“ (samas, 98–101), millega ühenduses hakkab see tekst avanema võib-olla mõnevõrra teistsugusest vaatepunktist. Kuid arusaam luuletamisest kui enese vabastamisest kõlab vastu kogu Liivi luulest ja kõige enam võib-olla just sealt, kus selle küsimuse endaga eksplitsiitselt ei tegeleta.

Eritledes Talveti tööd Liivi vahetuntud või käsikirja jäänud luuletekstide väljaandmisel, nähtub, et kuigi tema lisandused Liivi luule avaldatud tekstikorpusele võivad esmapilgul tunduda väheütlevad, on neis tekstides esteetilisest mõjukusest või mõtte tuumakusest, mis võimendavad Liivi luule maailma ilu ja tihedust.

Uued tekstiosad

Lisaks uute tervikluuletuste avaldamisele on Talvet toonud trükki uusi tekstiosi – värsiridu või terveid stroofe – ning avaldanud mõne Liivi luuletuse pikemal kujul, kui see esineb luuleraamatus „Sinuga ja sinuta“. Mulle on jäänud silma kolm sellist teksti (mis ei tähenda, et neid ei või olla rohkem): „Ma kõndisin metsa poole“, „Suine tuul“ ja „Mis isad ütlevad“. Need tekstiosad on jäänud välja ka Tuglase kõige põhjalikumast Liivi luule väljaandest.

Vaatame näitena luuletust „Ma kõndisin metsa poole“, mis on ühtlasi üks Juhan Liivi ja liivilikkuse esindustekste.

Esiteks on tähelepanuväärne selle teksti autobiograafiline tagapõhi. Läbi ühe jalutuskäigu kajastatakse selliseid teemasid nagu isiklik armastus, looming ja isamaa. See luuletus ütleb

midagi olulist Liivi elu kohta ja esindab väga hästi seda, kuidas ta ennast mõistis. Teiseks võiks seda luuletust pidada Liivi luule n-ö muster- või näidistekstiks: siin on tema luuletuste oluliste tunnuste kontsentratsioon küllaltki suur.⁴ See hakkab silma luuletuse vormilisest teostusest kuni aineni – stroofi- ja värsirakendusest sisuliste detailideni. Lõpuks kuulub see luuletus kindlasti Liivi luulekaanoni südamikku: seda teksti on palju avaldatud ning see on saanud eesti kultuuris üldtuntuks. Lühidalt: see luuletus on tähendusrikas nii autori, teose kui ka lugeja vaatepunktist, esindades seda, kes Juhan Liiv on, kuidas kirjutab ja mida ta inimestele tähendab.

Luuletuse „Ma kõndisin metsa poole“ ilmumine uuel kujul näitab, et Talveti teisendused ei puuduta ainult perifeerseid tekste, vaid lõpuks ka Liivi luule südant ja tuuma. Luuletuses seisab:

Ma kõndisin metsa poole,
kus vaiklik üksildus;
siin leidis mu nukker süda,
mu noorus ja armastus.

Ma kõndisin välja pääle
ja üle kirikutee.
Siit rahvas sõitis mööda,
mull' haiget tegi see.

Siin tuli ta mu meelde –
otstarbeta elu ja töö:
kuis kurbus köitnud mu keele,
kuis raugemata on öö!
(LTML: 90.)

Luuletuse kolm esimest stroofi on üldtuntud, kuid käsikirja (EKLA, f 163, m 4: 4, 14–15) eeskujul on Talvet nende järele lisanud veel ühe värsineliku:

4 Luuletus „Ma kõndisin metsa poole“ koosneb siin seitsmest stroofist. Üheks liivilikuse tunnuseks on peetud ka tekstilühidust ja võib-olla sellest perspektiivist see luuletus Liivi luule mustertekst ei ole. Kuid mulle tundub, et Liivi tekstide lühidust on üle rõhutatud või on üldse luuletuse pikkuse hindamine liiga ebamäärane. Tõsiasi jaks jääb, et niivõrd ulatuslikke tekste nagu „Emale“, „Rukkivihud rehe all“ või „Juhtumine“ on Liivil tõepoolest vähe, kuid viie või enama stroofiga luuletusi on Liivil küll ja need moodustavad tema kogutoodangust arvestatava osa ning mitte üksnes kvantitatiivses mõttes; mõeldagu siinkohal kas või luuletustele „Ärge küsige mult luuletusi“ või „Rändaja“.

Oh väljateesid ma kardan,
kohtuaktid täis nendega,
ja seltskonnas koos olla,
oh, millest säääl kõnelda?
(Samas.)

Sellele lisandusele järgneb kolm salmi, mis on lugejale jällegi tuttavad väga paljudest Liivi luule väljaannetest:

Ma astusin mäe pääle,
kust näha võis edasi:
säääl muistne aeg tuli meelde
ja lossid tagasi.

Säääl muistne aeg tuli meelde,
sest kõigest paisus aim.
Sest silmad langesid märjaks
ja õieti kurvaks läks vaim.

Sa mine, kuhu tahad,
sul ikka varemed ees,
nii metsas, mäel ja väljal,
sa ikka nende sees!
(Samas.)

Sel kujul ilmus tekst ka Gustav Suitsu ja Bernhard Linde koostatud „Juhan Liivi luuletustes“ (1909). Kuid et see raamat jäi isegi tollasele lugejaskonnale täiesti võõraks ja hilisemad trükiversioonid luuletuse neljandat stroofi ei sisalda, on see tekstiosa ammu unustatud.

Agas võib-olla on siin ka mingi selgem põhjus, miks Tuglas ja Vinkel otsustasid luuletuse „Ma kõndisin metsa poole“ avaldada ilma neljanda stroofita. Tõsi on, et Tuglas lühendas mitmeid Liivi luuletusi ja ilmselt oma parema äranägemise järgi. Kuid just Vinkel on see, kes on üritanud avaldada Liivi luuletuste võimalikult algupärasel ja täielikul kujul ning selle luuletuse lühendamisel võiks olla mingi objektiivsemat laadi põhjus.

See luuletus on ilmunud juba Liivi eluajal mitmel eri kujul: suurim erinevus seisneb luuletuse pikkuses, aga tegelikult erineb ka sõnastus. Millist tekstiversiooni võis Liiv ise pooldada?

Esmakordselt ilmus luuletus „Ma kõndisin metsa poole“ ajakirjas Linda ja siin on luuletus avaldatud kuues stroofis (vt Liiv 1905a: 298). Järgnevalt ilmus see tekst aastal 1909 „Juhan Liivi luuletustes“, kus see sisaldab seitset stroofi (vt Liiv 1909: 19). Aga luuleraamatu teine trükk 1910. aastast näitab, et luuletus on muutunud taas kuuestroofiliseks (vt Liiv 1910a: 31).⁵ Arvestades siinjuures, et (1) see tekst on esmailmunud kuuestroofilisena, (2) et Liiv 1909. a. raamatuväljaandega üldiselt rahule ei jäänud (luuletaja pahameele üksikasju me ei tea) ja (3) et 1910. aasta väljaanne anti Liivile endale üle vaadata, võiski eeldada, et luuletaja võis pooldada pigem lühemat tekstiversiooni. Siin võib peituda ka Vinkli valiku põhjus.

Kuid sellised spekulatsioonid pole Liivi luuletuste avaldamisel siiski määravad. Lõpuks on oluline kaaluda luuletuste eri redaktsioone ja leida kõige tugevam variant. Mida see lisandus luuletusele annab? Talvet ütleb, et neljas salm laiendab oluliselt luuletuses valitseva ängistuse tagamaid (Talvet 2012: 142), tõstes esile teksti temaatilis-ideelist külge. Kuid midagi olulist teeb see lisandus ka luuletuse vormiga.

Luuletus „Ma kõndisin metsa poole“ torkab silma küllaltki range kompositsiooniga, kus selgrooks on kujutus tumedas meeoleolus jalutuskäigust, mis kulges läbi metsa ja välja kuskile mäe peale. Siin tekib pingeline kontrast kujutelmade muutumise ja tundetooni muutumatuse vahel. Viimases stroofis antakse, mitte küll täiesti loogilises järgnevuses, aga siiski, kokkuvõtte, et „nii metsas mäel ja väljal“, ja järeldus – „ikka varemed ees“, mis tõstab kontrastis valitseva pinge haripunkti.

Kui vaadelda luuletust ilma neljanda stroofita, siis nähtub, et eri kujutluspilte arendatakse enam-vähem ühtlases mõõdus, kus metsa motiiviga seostub üks ning järgnevate, välja ja mäe motiividega kummagagi kaks stroofi. Neljanda stroofi sissetoomine venitab väljatee kujutelma salmi võrra pikemaks, mis justnagu lõhub teemaarenduse jaotuse ühtluse.

Väljatee kujutelma esiletõus ja teksti arenduse teatava loogika murdumine on aga kooskõlas luuletuse emotsionaalse laengu võnkumisega. Kuigi luuletuse tundetoon on läbivalt tume, on väljatee motiiviga seotud tunded tugevama negatiivse märgistusega. Sellele osutab juba luuletuse interpunktsioon, hüüumärk kolmanda stroofi lõpus. Siin, luuletuse selles tekstiosas on Liiv oma olemasolemise tunnet üldistanud vormis – „otstarbeta elu ja töö“ – mis kõlab vahetumalt, ebaluulelisemalt ja reaalsemalt kui kuskil mujal tema loomingus. Neljanda stroofi sissetoomine segab lugemisel väljatee kujutelma lülitamist luuletuse kulgemise loogilisse ritta, mis teeb aga luuletuse emotsionaalse sisu paremini tajutavamaks. Sellest vaatevinklist on luuletuse „Ma kõndisin metsa poole“ avaldamine pikemal kujul täiesti mõistlik.

5 Liivi eluajal on luuletus „Ma kõndisin metsa poole“ ilmunud veel ka Karl Eduard Söödi ja Gustav Suitsu koostatud raamatus „Eesti luule: Kogu eesti luuletusi“, kus esineb samuti kuus stroofi (vt Liiv 1910b: 233).

Liivi teatavate tekstide avaldamine mõnevõrra pikemal kujul on täiesti põhjendatud. Kuid et tekstipikendusi esineb luuleraamatus „Lumi tuiskab, mina laulan“ siiski vähe, omandavad need kaalu pigem ühenduses Talveti teiste muudatustega Liivi tekstide avaldamisel.

Tekstiparandused

Kui võrrelda luuleraamatut „Lumi tuiskab, mina laulan“ väga detailselt teosega „Sinuga ja sinuta“, siis nähtub, et muutusi esineb ka nii mõnegi luuletuse sõnastuses. Selliseid luuletusi on vähemalt tosin. Üldiselt on need muutused väga väikese kaaluga ega muuda midagi olulist luuletuse kui terviku suhtes: pole suurt vahet selles, kas rong lendab tuule või suure kiirusega, kas ühe fiktsionaalse aafriklase nimeks on Kamba või Kambo. Kuid mõnele olulisemale aspektile ma siiski osutaksin. Vähem huvitavad mind parandused, mis on seotud puhtalt keele kaasajastamise vajadusega ja enam need muudatused, mille aluseks on mõni Liivi enda tekst või tekstiversioon.

Kõigepealt võiks siinjuures esile tõsta Talveti lähenemist väga kuulsale luuletusele, mida on avaldatud eri pealkirjade all, aga kõige enam tuntakse ehk pealkirjaga „Sügise“, mis algab tuntud värsireaga „Igav liiv ja tühi väli“. Seda teksti on avaldatud kolmel eri kujul (vt Liiv 1903, 1909, 1910a). Üldtuntuks on saanud 1910. a ilmunud variant, mida järgivad oma valikutes nii Tuglas kui Vinkel ja ka kõik hilisemad raamatuväljaanded. Kuid Talvet hindab kõrgelt ka varasemat, 1909. a ilmunud versiooni. Visandan kõrvu mõlemad tekstivariandid, mille algupäraks on vastavalt 1909. ja 1910. a. väljaanne:

Igav liiv ja tühi väli ...	Igav liiv ja tühi väli,
Taevas pilvine,	taevas pilvine;
jõuan võsastiku äärde,	jõuan tülles metsa äärde,
tuleb nõmmetee.	tuleb nõmmetee.
Seisan ... Roheline samet,	Männi roheline samet,
mets nii vaikne,	üksik metsatee:
pedak heleroheline,	pedak heleroheline,
kask kuldkollane ...	kask kuldkollane.
Pedak heleroheline,	Pedak heleroheline,
kask kuldkollane!	kask kuldkollane!
Vaikne, armas, kallid rahu –	Nõmm on sügisele
üksik nõmmetee.	langend kaenlasse.
(LTML: 189.)	(SJS: 86.)

Oma põhialuselt erinevad need redaktsioonid vähe: fokuseeritakse sügisest nõmme, selle värve ja hingust. Muutumatusena püsivad ka luuletuse põhilised detailid ja väljendusvahendid. Redaktsioonide lahknevus ei puuduta niivõrd luuletuse sisulist fookust ega väljenduse põhilaadi, vaid pigem üksikuid sisulisi üksusi ja väljenduslikke ühikuid. Erinevusi esineb igas stroofis, aga olulisemad seisavad teise stroofi esimeses ja lõpustroofi teises pooles. Esimese redaktsiooni lõpp on pööratud tugevamalt lüüriilise subjekti sisse, kuid teise redaktsiooni oma lüüriilisest subjektist välja.

Milline variant on parem? See tegevusvaene ja õhuline, oma kirjeldustes lugejat haarav luuletus on mõjus mõlemas versioonis. Siinjuures ongi huvitav, et Talvet ei vaheta üht varianti teise vastu, vaid avaldab luuleraamatus „Lumi tuiskab, mina laulan“ selle luuletuse kahel eri kujul, määratledes neid eraldiseisvate luuletustena (vrd LTML 2013: 189, 208). Selline avatud lähenemine on väga mõistlik, sest nii võidab lugeja kõige rohkem. Sellist lähenemist võiks kaaluda ka mõne teise Liivi luuletuse avaldamisel, kuid siiski on selline lahendus väga haruldane mitte ainult Talveti Liivi-alastes töödes, vaid igasugustes Liivi loome väljaannetes.

Teine tekstiparandusega seostuv küsimus, mis väärrib tähelepanu, puudutab üht tuntumat eesti keeles kirjutatud luuletust „Ta lendab mesipuu poole“ (samas, 248). See luuletus on ilmunud juba Liivi eluajal kahel eri kujul. Esmalt ilmus see tekst ajakirjas Linda (vt Liiv 1905b: 285) ja seejärel samal kujul ka „Juhan Liivi luuletustes“ (vt Liiv 1909: 83). Kuid „Luuletuste“ teises trükis (vt Liiv 1910a: 95) on see tekst oluliselt muutunud ja pikenenud. Hilisemad väljaanded, alates Tuglase töödest (Liiv 1919, JLL4), on lähtunud varasemast (1905, 1909) trükiversioonist. Ka Vinkel võtab aluseks varasema trükiversiooni.⁶ Kuid Vinkli koostatud luuleraamatutes (Liiv 1954, SJS) on oluliselt muutunud selle luuletuse viimane värsirida. Käsikirja (EKLA, f 163, m 3: 5, 3) mitmetimõistetava lõpu alusel asendas Vinkel lõpuvärsi „ja tõttad isamaa poole!“ värsireaga „kui kotkas tõused ta poole!“ (vt Liiv 1954: 339, SJS: 100). Luuletuse „Ta lendab mesipuu poole“ ümber ongi tekkinud segadus seetõttu, et hilisemad Liivi-väljaanded lähtuvad kord Tuglase, kord Vinkli väljaandest (vrd Liiv 1969, 2005).

Talvet avaldab luuletuse „Ta lendab mesipuu poole“ nii, nagu see ilmus esmakordselt trükis, lõpureaga „ja tõttad isamaa poole!“, toetades seega Tuglase redaktsioonivalikut. Erinevalt varasematest uurijatest üritab Talvet oma valikut ka põhjendada. Ta leiab, et Vinkli paranduses „kaotab luuletuse kujund mõndagi oma jõust“ (Talvet 2012: 99).

Kuigi kotka kujund on Liivi luules üsna haruldane, pole see talle siiski täiesti võõras (vt nt luuletust „Minu luule“) ning võib-olla on sel isegi mingi sügavam seos Liivi luule kujundi-keelega, kui me oleme senini mõistnud (vt nt luuletust „Mets kohas“). Kuid luuletuse „Ta lendab mesipuu poole“ kontekstis tundub kotka kujundi ilmumine tõepoolest otse üleliigne.

6 See näitab ka seda, et kuigi Vinkel nõuab Liivi luuletuste avaldamisel autori tahte maksmapanemist, ei jää ta sellele põhimõttele alati kindlaks. Autori tahe peaks seostuma luuletuse viimase redaktsiooniga (vt Liiv 1910a: 95).

Selle luuletuse põhikujund on ehitatud üles mesilase ja inimese võrdlusele ja lõpukujundis ilmuv kotkas ei anna põhikujundi arendusele midagi juurde, vaid pigem varjutab seda.

Talveti tekstiparandusi kokku võttes võib öelda, et ta on suutnud leida mõne Liivi teksti avaldamisele parema lahenduse kui Vinkel ning hajutanud oma põhjendustega teatava ebakindluse, mis on pikalt Liivi osade tekstide avaldamise ümber valitsenud.

Väljajäetud tekstiosad

Talvet on avaldanud luuleraamatus „Lumi tuiskab, mina laulan“ mitmed Liivi luuletekstid lühemal kujul, kui need esinevad teoses „Sinuga ja sinuta“. Siin leidub vähemalt seitse sellist juhtumit. Tekstilühendamise on seotud luuletused nagu „Vask oli taevas mu üle“ (vrd luuletusega „Truudusetus“), „Üks suvepäev“ (vrd samanimelise luuletsükliga), „Kas näitad?“, „Isamaale“ (s.o luuletus avavärsiga „Mul puudub nii palju, palju“), „Me igapäev paremat loodame“⁷, „Kas olete näinud?“ ja tekst algusreaga „Oh maailm on õrnalt koos“ (vrd tekstiga „Masinlikult liigub mõte“).

Kõige intrigeerivam lahendus on siin kahtlemata luuletus pealkirjaga „Vask oli taevas mu üle“, mis on avaldatud Tuglase töö (vt JLL4: 23) eeskujul. Luuletuses seisab:

Vask oli taevas mu üle,
maa pöudne, kumisev raud;
ja ise kõndisin ümber
kui vankuv, elav haud!
(LTML: 116.)

Mina ei ole Liivi käsikirjade hulgast selle luuletuse käsikirja leidnud ja on tõenäoline, et seda sellisel kujul ei eksisteeri. Selle luuletuse algupäraks on ilmselt käsikirjaline luuletus „Truudusetus“ (EKLA, f 163, m 3: 3, 49p), mille avaldas täielikul kujul Vinkel. Luuletuse algupärane kuju on järgmine:

Neid elulained viisid
üksteisest kaugele,

7 Selle teksti avaldamine on keeruline juhtum. Talvet osutab oma monograafias, et Vinkli koostatud luulevalimikus „Sinuga ja sinuta“ seda teksti ei leidu (vt Talvet 2012: 170). Kuid ilmselt on Vinkel käsitletud seda luuletust osana tekstist, mis ilmus pealkirjaga „Kus pettus on, säält põgene!“ (vt SJS: 163). Siin tundub mulle, et parema valiku on teinud Vinkel. Erinevalt Tuglasest ja Vinklist on Talvet avaldanud luuleraamatus „Lumi tuiskab, mina laulan“ selle luuletuse mõlemad versioonid. Kui selline lähenemine osutus edukaks näiteks luuletuse „Sügise“ („Igav liiv ja tühi väli“) avaldamise kontekstis, siis siin tundub see pigem ühe ja sama teksti kordamisena (vrd LTML: 120, 367).

ta, tänutundmusest aetud,
käe andis teisele.

Vask oli nüüd taevas ta üle,
maa põudne, kumisev raud;
ta ise kõndis ümber
kui vankuv, elav haud!

Koit hommikul kahvatas ära,
ja päike kahvatas,
ja aasa pääl lillekene
ta vaate ees ehmatas.

Küll aja halastusel
rind palju paranes, –
mis päästa ei olnud, ei olnud –
ja palju ununes.

Ta elu, ta priius, vara –
kõik oleks läind kaduma:
neid päästis ta naine talle –
kui ingel oli ta!

Jah, rindki löi uuesti soojaks,
nii mitu õit elupuul!
Ta südames aga nuttis
arm – surnuvanikul!
(SJS: 284.)

Nagu näeme, on Talvet Tuglase eeskujul teinud luuletuse „Truudusetus“ teisest stroofist eraldiseisva luuletuse ja lisanud sellele pealkirja esivärsi järgi. Täpsemalt öeldes on Talvet lahendanud selle teksti avaldamisküsimuse Tuglasele toetudes, kuid interpunktsioonis lähtunud siiski Vinkli redaktsioonist. Mida sellisest lahendusest arvata?

Problemaatiline on ilmselt juba see, kui avaldada mingist tervikluuletusest ainult väga väike osa. Lisaks on see osa ka ümber sõnastatud – tekst on tõlgitsetud kolmandast isikust esimesse. Selge on, et originaali mõttest siin midagi järgi ei jää ja nii võikski seda teksti käsitleda pigem Tuglase luuletusena, mis põhineb Liivi-mugandusel. Võib-olla poleks liialdus

öelda, et luuletus pealkirjaga „Vask oli taevas mu üle“ on kõige parem luuletus, mille Tuglas on kunagi kirjutanud...

Teisalt aga mõistan Tuglase ja Talveti tegevuse motiivi. Nimelt ei kuulu luuletus „Truudusetus“ kindlasti Liivi silmapaistvamate tekstide hulka. Sellist tervikkujundit, nagu kohtame mitmete teiste Liivi tekstide juures, siin ei sünni. Seda on märganud ka Talvet, kes ütleb, et siin jääb puudu konkreetsemest, luuletus on liiga üldsõnaline (Talvet 2012: 154). Kuid erandiks on selle teksti teine stroof, mis oma täpse ja tabava kujundiga on Liivi parimate avalduste kõrgune. Kui see geniaalne värsinelik aga avaldada ühe väheütleva teksti osana, siis on paratamatu, et see kahandab selle mõjukust.

Selles kontekstis on raske anda ühemõttelist hinnangut selle kohta, kes on toiminud õigesti või kes valesti. Siin tuleb silmas pida laiemat pilti, nimelt et Liivi loome väljaandjad on lähtunud mõnevõrra erinevatest taotlustest. Vinkel üritas Liivi tekstide avaldamisel arvesse võtta seda, kuidas nende autor ise oleks võinud tahta neid tekste välja anda. Usun, et Vinklit hoogustas siinjuures ennekõike asjaolu, et enne teda oli Tuglas Liivi tekste tublisti oma äranägemise järgi korrigeerinud. Ilmselt just see ongi andnud Vinkli Liivi-alasele tööle teatava legitiimsuse ja sihi – avaldada Liivi tekstid võimalikult algupärasel kujul. Talvet, kes paljuski jätkab Vinkli tööd, näeb aga tema sihikindlas Liivi tekstide algupärasdamise katses ka teatavat piiratust. Kui Vinkel tõstis Liivi luule avaldamisel esile autori tahet, siis Talvet hakkab üha enam rõhku panema lugeja vaatepunktile. Ta toob Liivi avaldamispõhimõtetesse tagasi tuglasliku hoiaku, et arvestada tuleb kõigepealt siiski sellega, millisest lahendusvõimalusest võib Liivi luule midagi võita ja millisest mitte.

Talveti kärpeid Liivi luuletekstide avaldamise juures on ühelt poolt raske aktsepteerida, rääkimata veel luuletuste ümberkirjutamisest või sellise tegevuse pooldamisest. Sel juhul võiksime kaaluda nii mõnegi teise kadunud eesti luuletaja loomingu ümbersõnastamist mõjusamasse vormi... Aga mööda ei saa vaadata ka sellest, et kui Liivi luuletuste avaldamisel oleks järgitud ainuüksi Vinklile omast lähenemisviisi, siis võib-olla oleks jäänud nii mõnigi Liivi luules peituv maailmaavastus eesti kultuuriteadvuses varjule. Erinevalt Tuglasest, kes on Liivi luuletuste avaldamisel teinud palju ulatuslikumat kärpetööd, aga siinjuures mitte vaevunud lugejale oma valikuid põhjendama, on Talvet oma tegevust põhjalikult ka kommenteerinud. Talveti Liivi-monograafia, mis pakub põhjaliku ülevaate Liivi luuletuste käsikirjadest ning trükiüksioonidest, annab lugejale võimaluse tutvuda ka tema valikute alustega ning Liivi luuletuste avaldamise laiema konteksti ja problemaatikaga. Sellest lähtudes leian, et tema tekstilühendused on aktsepteeritavad.

Väljajäetud tekstid

Nagu varasemalt nägime, on Talvet avaldanud hulga tekste, mida luuleraamat „Sinuga ja sinuta“ ei sisalda, ja tundub, et tema üheks taotluseks ongi Liivi tekstide ringi laiendamine. Seda enam üllatab lähemal vaatlusel, et tema koostatud raamatust „Lumi tuiskab, mina

laulan“ on välja jäänud suur hulk tekste, mis leiduvad varasemas teoses „Sinuga ja sinuta“. Minu andmetel sisaldab „Sinuga ja sinuta“ 35 luuletust, mida Talveti koostatud väljaandes ei ole: „Unenägu“, „Paistab päike üle nõmme“, „Tuul mängib pärna lehtega“, „Põhja reis“, „Helleenlane ja pärslane“, „Moor ja misjonär“, „Mängisid“, „Nutt“, „Äraandja“, „Ära looda“, „Ära väsi“, „Küsimine“, „Kohe!“, „Luuletaja“, „1. veebruar 1910“, „Jäägu!“, „Minu saatus“, „Ma mõtlen nõnda õigest“, „Elust ja valust“, „Tulevik“, „Mul kannatlik, hää süda on“, „Purjed“, „„„Uksetagused““, „Seal seisab“, „Üks mälestus“, „Üks tõsine tund“ ja „Hing lendab isamaa poole“; lisaks pealkirjata tekstid avavärsiga „Algus nii täielik. Väikseke ise“, „Tuhat lainet on meid, vennas, lahutand“, „Tervisi Neeva kaldale“, „Üksainus kord mu süda tervelt tuksus“, „Kuuskümmend aastat elad sa“, „Kõik nooruse läikideaalid“, „Oh ära püüa, püüa sa“ ja „Ma olen end tallata lasknud“. Lisaks loetletud luuletustele on siin ka lühemaid luulekilde, mida Talvet oma valikusse pole võtnud, kuid nende arv pole kuigi suur.

Välja jäetud tekstide hulgas leidub vaid mõni üksik armastus-, loodus-, või isamaateemaline luuletus. Mõnevõrra rohkem on siin neid tekste, mis võiksid kuuluda Liivi mõtterõhulise luule valda. Silma torkab see, et üle poole loetletud tekstidest võiksid aine alusel kuuluda Liivi luule sellesse kategooriasse, mida Tuglasest peale on nimetatud isikliku saatuse luuleks (vt Tuglas 1958: 404).

Kuna Talvet on need luuletused Liivi loominguga avaldamisel teadlikult kõrvale jätnud, siis võiks eeldada, et ülal antu on Liivi kõige nõrgemate ja ses tähenduses mõttetumate tekstide loetelu. Kas tõesti on loetletud luuletused nii halvad, et need ennem varjutavad kui ilmutavad Liivi luule väärtust?

Selliseid eredaid kujundeid ja tuumakaid üldistusi, mis on omased Liivi parimatele luuletustele, siin ilmselt ei leidu. Ka selles mõttes pole Talvet Liivi luulele kuidagi liiga teinud, et välja jäetud luuletused ei kuulu kindlasti luuletaja tuntumate hulka, pigem on need Liivi kõige marginaalsemad tekstid. Vaatame näiteks luuletust „Üks tõsine tund“, mis esindab teema poolest välja jäetud tekstide kõige laiemat sektsiooni:

Veel ajas mind valu toast välja,
kui rusus mu rinna pääl;
ma kõndisin teel üle välja,
kõik must mu ümber säääl.

Must oli taevaaloetus,
ilm oli pilvine –
ja raudne oli vaotus
ka üle lillede.

Puulehed, nad olivad mustad,
ja musta puude pääl,
ja oleks päike paistnud –
ka must oleks olnud säääl.

Nii raudselt rõhus mu rinnas,
nii rusuvalt pigistas,
raudhelin oli maapinnas,
õhk vastu kisendas:

Nad plaaniliselt viinud
mu hullumajasse.
Nad võtnuvad kohtult kirja –
ei kogemata see.

Ma nopin heinamaalt lille
ja panen rinnale.
Nii mõni neiuikäsi
teind enne minule.

Kuid õrna lille õitest
raudkeelil helises,
kui mõök, kui haljas teras
siit vastu helises. –

Veel viimast sõna oh ära,
oh ära ütle sa!
Kuid tõsi on, sest langes
pool Paalas ju põrmusse!
(SJS: 290–291.)

Teema poolest on tegemist väga huvitava tekstiga, seostudes selgelt luuletaja enese isiku ja eluga. Muidugi on Liivi traagilisest elukäigust, vaimsest tasakaalutusest ja muudest kurbadest eluseikadest rohkesti andmeid ja kirjeldusi – siin leidub nii professionaalseid hinnanguid kui ka kaasaegsete arvamusi-mälestusi. Kuid kõik see annab siiski vähe aimu sellest, mida see inimene ise võis tunda ja mõelda. Seda ei ava välised andmed, vaid pigem Liivi enda looming. Kuigi Liivi looming on suures ulatuses autobiograafilise taustaga ja põhineb isiklikul ainel, ei räägita mitte üheski teises tema ilmunud luuletuses luuletaja viimisest

närvikliinikusse. See tekst väljendab Liivi elamise tunnet väga otseselt ja reljeefselt, eriti mõjus on minu arvates luuletuse kuues stroof.

Luuletus „Üks tõsine tund“ jääb teemaarenduses siiski liiga hüplikuks ja lõpuks sumbub kõik väheütlevasse, või vähemasti – väga raskesti mõistetavasse lõpukujundisse. Just sõnasutus jääb selles tekstis ilmetuks – kuigi siin leidub huvitavaid rõhuasetusi (nt luuletuse teine stroof, mis oma musta taeva ja raudse maa kujundiga sarnaneb paljukiidetud salmiga luuletusest „Truudusetus“, mida käsitlesin eelnevalt), ei ilmuta luuletus sellist tervikujundit, mis kõike öeldut kannaks. Tundub, et see luuletus pakub huvi pigem dokumendi kui kunstiteosena ja sellest vaatenurgast on mõistetav, miks Talvet ei ole seda ega sellelaadseid tekste luule- raamatusse valinud.

Kuid välja jäetud luuletuste seas leidub siiski ka erandeid. Üks selline luuletus kannab pealkirja „Tulevik“:

Mis on, mis paistab kaugel merel ...
Kas laev säält tuleb? Mis ta toob?
Või udu hall? Või mõttekuju,
mis hing vast ise endal' loob?

Ei, laev ta on – mu kauge lootus:
ta peab, ta peab kord tulema!
Ja kuigi varem pettis ootus,
ma usun: nüüd küll tuleb ta!

Kuid kas ta see, mis mina ootan?
Kas õnn, kas minu õnn ta sees? ...
Ma küsin ... lainte käiku vaatan ...
Ta kuju rohkem kerkib ees.

Kas minu igatsust ta kannab –
kas on mu lootus tema pääl?
Või toob ta häda meie randa?
On surm vast leidnud aset säääl? ...
(SjS: 36.)

Võib-olla pole see luuletus ainekäsitusviisi ega vormilise teostuse poolest kõige liivilikum. Varasemalt on osutatud ka sellele, et luuletuses „Tulevik“ on tajutavad võõrad mõjutused, konkreetselt on siin esile tõstetud Mihhail Lermontovi nime. Liiv on Lermontovi loomingut ka tõlkinud ning pole võimatu, et ta on siit ka mõjutusi saanud (vt Kivi jt 1999: 153). Kuid midagi

on ses tekstis siiski sügavalt liivilikku. Nimelt lüürielse subjekti vaateviisis ilmnev obsessiivsus. Igal juhul ei tundu see luuletus oma sisus ega vormis kuidagi viletsam neist tekstidest, mida Talvet on erinevalt Vinklist avaldanud (vt artikli esimest tsükli „Uued tekstid“).

See luuletus on trükkis ilmunud üle kolmekümne korra, avaldatud varasemates Tuglase ja Vinkli koostatud põhiväljaannetes ning saanud Liivi üldmaksvõetud tekstide osaks. Neid asjaolusid silmas pidades leian, et luuletusel „Tulevik“ võiks siiski olla koht kõige ulatuslikumas Liivi luule väljaandes. Et Talvet ei ole seda teksti maininud ka põhjalikus Liivi luule monograafias, kahtlustan, et selle teksti väljajäämine võis juhtuda kogemata.⁸ Vähemasti on tavatu, et Talvet ei ole siin oma tegevust kommenteerinud.

Hinnates Talveti tööd luuletuste valiku koostamisel neist eesmärkidest lähtudes, mis ta enesele seadis, on Liivi luuletekstide ringi kitsendamine igati mõistetav, sest luuleraamatust „Lumi tuiskab, mina laulan“ välja jäetud luuletused pole enamasti kuigi terviklikud ega ava lugejale Liivi kui luuletaja suurust. Omaette küsimus on siin aga selles, kas nende luuletekstide avaldamisest ei võiks Liivi luule siiski midagi ka võita? Tõsiasjaks jääb vähemasti see, et tänapäeva lugejad on ka Liivi luule selle osa vastu huvi tundnud ning leidub tuumakaid käsitlusi, mis tõukuvad sealhulgas ka neist, kaanonist kõrvale jäävatest tekstidest (vt nt Luks 2014).

Lõpetuseks

Talvet on avaldanud Liivi luulet teistsugusel kujul, kui me tunneme seda teose „Sinuga ja sinuta“ põhjal. Ta on leidnud trükki uusi tekste, kus võimalik, seal teinud ka mõningaid pikendusi, parandusi, lühendusi või jätnud osa luuletusi üldse valikust välja. Luuleraamat „Lumi tuiskab, mina laulan“ on kõige ulatuslikum Liivi luule väljaanne, sest selles on kokku kõige rohkem luuletekste. Kuid see pole varasemast suurväljaandest siiski silmatorkavalt mahukam: kilde on selles küll Vinkli omast rohkem, kuid luuletusi viimasega võrreldes vähem. Ilmselt seepärast on Talveti Liivi-väljaande uuenduslikku külge aga vähe märgatud.

Arvestades Liivi loomingi avaldamise ja käsitlemise pikka ja põhjalikku praktikat, on Liivi-väljaandmisel teisenenud tekstikorpuse isegi üllatavalt suur. Arvulised suhted räägivad siinjuures iseenda eest: luuletusi, mis kahe raamatu võrdluses n-ö kõiguvad – ilmuvad, muutuvad või kaovad – leidub ligikaudu 80. See arv aga moodustab arvestatava osa (rohkem kui veerandiku) nimetatud raamatutes ilmunud eri luuletuste koguarvust (mis jääb Liivi luulekilde arvestamata alla 300).

Liivi luule avaldamisprintsipi teisendamise laiem eesmärk on tuua erakordne ja unikaalne Liivi luules esile reljefsemalt, kui see õnnestus Vinklil. Talveti sõnul on Vinkli töö puhul

⁸ Kuid see tekst pole jäänud välja ainult raamatust „Lumi tuiskab, mina laulan“. Seda ei leidu ka Talveti varasemates Liivi luule väljaannetes „Meel paremat ei kannata“ (Liiv 2007a), „Tuulehoog löi vetesse“ (Liiv 2007b) ega tõlkevalikus „Snow Drifts, I Sing“ (Liiv 2013).

hakanud liigne täielikkusetootlus varjutama Liivi luule kõige väärtuslikumat osa (vt Talvet 2013b: 5), kus väheütlevad tekstid ja tekstiosad katavad liigselt luuletaja eredamaid avaldusi. Talveti tööga seoses on Liivi luule avaldamisel muutunud kaks olulist rõhuasetust: kui Vinkli „Sinuga ja sinuta“ on üles ehitatud, lähtudes teatavast objektiivsest nõudest (kronoloogia), kus olulisel kohal on täpsus ja täielikkus, kui mitte öelda teaduslikkus, siis Talveti koostatud raamatu kompositsioon on samm subjektiivsuse ja esteetilisuse poole. See on väga tähenduslik Liivi-tõlgenduse laiemas pildis.

Nimelt polemiseerib Talvet oma monograafias „Juhan Liivi luule“ järjekindlalt Tuglase seisukohtadega. Tuglase Liivi-kontseptsiooni kriitika läbib kogu tema uurimust ja tundub, et Talveti arusaam ongi üles ehitatud vastanduses Tuglase loodud kujutlusele Liivist. Sellepärast on ka mõistetav, miks kriitikas rõhutatakse alati Talveti vastasseisu Tuglasele. Kui siia lisada ka Tuglase tehtud Liivi luuletekstide „paranduste“ kriitika ning Liivi algkäsikirjade rõhutamise, siis on arusaadav, et Talvetit peetakse just Vinkli-traditsiooni jätkajaks.

Kuigi Tuglase ja Talveti Liivi-tõlgendused on kontseptuaalselt väga erinevad, on Talvet Liivi-avaldamisel subjektiivse ja esteetilise rõhuasetuse seadjana lähedasem siiski just Tuglasele, mitte Vinklile. Luuleraamat „Lumi tuiskab, mina laulan“ üritab, nagu ütleb Talvet, luua uut tasakaalu varasemate põhiväljaannete vahel (Talvet 2013b: 5) ning teeb nähtavaks ka Talveti Liivi-tõlgenduse neid aspekte, mis luule monograafias ei ilmne.

Talveti suurimaks teeneks Liivi luule avaldamisel on, et ta lükkab tagasi Vinkli taotlustest võrsunud illusiooni pürgida n-ö algupärase ja õige pildi suunas. Talveti töö põhilaad osutab sellele, et Liivi luule avaldamine ja käsitlemine ei ole lõpuleviidav projekt, pigem tuleb see ikka ja jälle uuesti ette võtta.

Kirjandus

JLL4 = Juhan Liiv, Juhan Liivi luuletused. Tartu: Noor-Eesti, 1926.

Kirs, Tanar 2016. Juhan Liivi kaanon. – Looming, nr 2, lk 249–266.

Kivi, Osvald, Andres Loorand, Ave Pill, Vaike Tosso 1999. Juhan Liiv (1864–1913). Bibliograafia. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

Liiv, Juhan 1888. Varane õis. – Sakala Lisa, nr 6, lk 2.

Liiv, Juhan 1903. Nõmm. – Postimees. 31. dets, nr 291, lk 3.

Liiv, Juhan 1904. Juhan Liivi kirjatööde kogu. Tallinn: Revaler Beobachter.

Liiv, Juhan 1905a. Ma kõndisin metsa poole. – Linda, 28 apr, nr 15/16, lk 298.

Liiv, Juhan 1905b. Ta lendab mesipuu poole. – Linda, 28 apr, nr 15/16, lk 285.

Liiv, Juhan 1909. Juhan Liivi luuletused. [Koost G. Suits.] Tartu: Noor-Eesti.

Liiv, Juhan 1910a. Juhan Liivi luuletused. [Koost G. Suits.] Tartu: Noor-Eesti.

Liiv, Juhan 1910b. Ma kõndisin metsa poole. – Eesti luule: Kogu eesti luuletusi. Koost K. E. Sööt, G. Suits. Tartu: K. Sööt.

- Liiv, Juhan** 1911. Varane õis. – Õpi ilusasti lugema ja kirjutama! Koost J. Freymann. Tallinn: G. Pihlakas.
- Liiv, Juhan** 1919. Juhan Liivi luuletused. Koost F. Tuglas. Tartu: Noor-Eesti.
- Liiv, Juhan** 1954. Teosed: Proosa. Luule. Koost A. Vinkel. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Liiv, Juhan** 1969. Väike luuleraamat. Koost A. Sang. Tallinn: Eesti Raamat.
- Liiv, Juhan** 2005. Oleksin ma luuletaja. Koost K. Muru. Tallinn: Tänapäev.
- Liiv, Juhan** 2007a. Meel paremat ei kannata. // The Mind Would Bear No Better. Koost J. Talvet. Tlk J. Talvet, H. L. Hix. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Liiv, Juhan** 2007b. Tuulehoog löi vetesse. Koost J. Talvet. Tallinn: Tänapäev.
- Liiv, Juhan** 2010. Oh, elul ikka tera on: Mõttesalmid. „Killud“. Koost J. Talvet. Tallinn: Tänapäev.
- Liiv, Juhan** 2013. Snow Drifts, I Sing: Selected Poems. Ed. by J. Talvet. Transl. by J. Talvet, H. L. Hix. Toronto jt: Guernica.
- LTML = Juhan Liiv, Lumi tuiskab, mina laulan: Valik luulet. Koost J. Talvet. Tallinn: Tänapäev, 2013.
- Luks, Leo** 2014. Juhan Liivi looming kodu ja kodutuse piiril. – Looming, nr 11, lk 1599–1613.
- SJS = Juhan Liiv, Sinuga ja sinuta. Koost A. Vinkel. Tallinn: Eesti Raamat, 1989.
- Talivee, Elle-Mari** 2013. Ühes mõttevälguga süttib põlema su keel. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 214–216.
- Talvet, Jüri** 2012. Juhan Liivi luule: Monograafia. Tallinn: Tänapäev.
- Talvet, Jüri** 2013a. Rahutuse luuletaja Juhan Liiv. – Juhan Liiv, Lumi tuiskab, mina laulan: Valik luulet. Koost J. Talvet. Tallinn: Tänapäev, lk 425–432.
- Talvet, Jüri** 2013b. Juhan Liivi 100. surma-aastapäeva künnisel: Täielikum valik luulet. – Juhan Liiv, Lumi tuiskab, mina laulan: Valik luulet. Koost J. Talvet. Tallinn: Tänapäev, lk 5–6.
- Tuglas, Friedebert** 1927. Juhan Liiv: Elu ja looming. Tartu: Noor-Eesti.
- Tuglas, Friedebert** 1958. Juhan Liiv: Elu ja looming. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Käsikirjalised allikad

- Liiv, Juhan.** [Taskuraamat luuletusi.] EKLA, f 163, m 4: 3.
- Liiv, Juhan.** [Juhan Liivi luuletused.] Trt, 1910. EKLA, f 163, m 4: 4.
- Liiv, Juhan.** Õied ja okkad. EKLA, f 163, m 4: 15.
- Liiv, Juhan.** [Luuletusi.] EKLA, f 163, m 3: 3.
- Liiv, Juhan.** [Luuletusi.] EKLA, f 163, m 3: 5.

Tanar Kirs – magistrikraad kirjanduse ja teatriteaduse alal (2015) Tartu Ülikoolis. Ta töötab Tartu Ülikooli raamatukogus ja Juhan Liivi muuseumis Alatskivil ning uurib Liivi loomingut ja eesti luule alguse küsimust.

E-post: tanar.kirs[at]ut.ee

Jüri Talvet on the Trails of Juhan Liiv*Tanar Kirs***Keywords:** Juhan Liiv, poetry, publication, textology, editing, reception

The article addresses Jüri Talvet's interpretation of poetry by Juhan Liiv (1864–1913). Its focus lies on a collection of Liiv's poetry *Snow Drifts, I Sing: Selected Poems (Lumi tuiskab, mina laulan: Valik luulet, 2013)* compiled by Talvet. I shall compare this book with the most extensive volume of Liiv's poetry of the previous century *With and Without You (Sinuga ja sinuta, 1989)* edited by Aarne Vinkel, which has had a major role in the shaping of the norms that serve as a basis for understanding Liiv's work in recent times. The article observes how these volumes mediate Liiv's poetry and the way Talvet transposes its earlier publishing standards. More particularly, I will analyse the poetry collection edited by Talvet from five perspectives: I will map the new texts and text fragments included in the work, discuss Talvet's corrections and highlight the omitted fragments and full texts.

Such specific treatment can be narrowed down to three broader topics: what new additions Talvet makes to the known textual body of Liiv's poems (new texts); what changes he makes to previously published poems (textual additions, corrections and omissions); what he has left out (omitted texts).

Talvet adds a great number of texts to the known body of Liiv's poems. The poetry book *Snow Drifts, I Sing* contains over 20 poems that are not included in *With and Without You*; furthermore, Talvet publishes a number of new pieces of poetry. These texts have been extracted from Estonian print media at the end of the 19th century and the beginning of the 20th, early publications of Liiv's poetry compiled by Friedebert Tuglas and Liiv's written legacy. Of the more obscure or unpublished finds I will pay most attention to the poem *I Found (Leidsin)*. The analysis of this poem shows that even though Talvet's contributions to the body of Liiv's published poetry may seem insignificant at first, the texts bear a certain aesthetic significance or value of thought that definitely sharpens and expands the view on Juhan Liiv's poetry.

Besides new texts, the volume compiled by Talvet also introduces a number of new versions of well-known poems. This includes text additions, corrections as well as omissions. Such changes have been applied to more than 20 poems. The most fascinating modifications occur in the poems "I Walked toward the Forest" ("Ma kõndisin metsa poole"), "Autumn" ("Sügise") (i.e. the poem beginning with the verse "Drab sand and empty field" ("Igav liiv ja tühi väli")) and "Infidelity" ("Truudusetus"). Compared to Vinkel, Talvet has managed to find better publication solutions for several of Liiv's poems and his reasoning has dispelled a certain ambiguity that has long reigned over the publication of some of Liiv's texts. And even though some of Talvet's selective choices for *Snow Drifts, I Sing* have raised questions, the collection and his accompanying monograph allow readers to discover the reasoning behind his decisions and general problems concerning the publication of Juhan Liiv's poetry.

The poetry book *Snow Drifts, I Sing* excludes a great number of texts—more than 30—that were previously included in *With and Without You*. The omission of a rather well-known poem *Future (Tulevik)* raised the most questions and Talvet has not provided any reasons for that. Nevertheless, the general tightening of the circle of Liiv's poetic works is understandable because most of the poems excluded from *Snow Drifts, I Sing* are generally lacking and fail to convey Liiv's magnitude as a poet to the reader. The abundance of such

texts may draw attention away from the intensity of Liiv's poetry. Talvet's selection has a clearer focus than Vinkel's, emphasizing the unusual and unique quality of Liiv's poetry.

My research demonstrates that Talvet's innovations have external scope and inherent gravitas—they concern a considerable number of Liiv's poems and are expressed in substantial modifications. Despite the long and exhaustive publication practice of Liiv's poems, Talvet has managed to present Liiv to the reader in a considerably different manner.

Tanar Kirs – Master's degree in Literature and Theater Studies (2015) at the University of Tartu. He is working at the University of Tartu Library and at the Juhan Liiv Museum. He is researching the poetical work of Juhan Liiv and the beginning of Estonian poetry in general.

E-mail: tanar.kirs[at]ut.ee